

булицький. Його статті, опубліковані на шпальтах газети „Час”, що висвітлювали події кінця 20-х – 30-х років ХХ ст., були піддані суворій перевірці. У висновку спеціально створеної для цього комісії зазначалося, що „... в своїх статтях І. Карбулицький закликав до об'єднання України”²². Незважаючи на те, що жодних звинувачень І. Карбулицький не визнав, каратися у сталінських таборах йому довелося понад 9 років (до 16 березня 1954 р.). Слід підкреслити, що квартира І. І. Карбулицького була пограбована ще до рішення Особливої наради. При обшуку вилучені, крім особистих документів, так звані „компрометуючі матеріали”, зокрема всі авторські статті, книги, рукописи. Відразу ж після арешту була піддана грабунку домашня бібліотека, що нараховувала 2340 книг. До сьогоднішнього дня її доля невідома. Повернувшись із заслання й почувачуючись невинним, він став домагатися реабілітації²³. Та цього так і не дочекався, померши в Чернівцях 30 січня 1961 року. Аж у 1990 р. рішенням Чернівецького обласного суду його було реабілітовано (посмертно).

Отже, суспільно-політична діяльність Іларія Карбулицького була тісно пов'язана з його головною діяльністю – педагогічною. Адже розуміючи, що без змін у державній політиці і ставлення влади до освіти, ніяких кардинальних змін не могло відбутися. Через громадські організації та політичні об'єднання І. Карбулицькому вдалося наблизити освіту до народу і продовжити просвіту серед населення, яка була започаткована ще у II пол. ХІХ ст.

¹ Карбулицький І. Спомини з мого життя / Іларій Карбулицький. – Літературно-меморіальний музей О. Кобилянської (Чернівці). – Інв. № 3709-3730.

² Карбулицький І. І. Розвій народного шкільництва на Буковині / Іларій Карбулицький. – Вашківці, 1907. – 148 с.; Карбулицький І. Що далі?! // Каменярі. – 1911. – Ч.6. – С.1-2.

³ Статут товариства „Руська школа” в Чернівцях // Руська школа. – 1888. – Вип. 1. – С.36-38.

⁴ Гарас М. Люстрована хроніка товариства „Український Народний Дім” в Чернівцях 1884-1934 / Микола Гарас. – Чернівці, 1934. – 147 с.

⁵ Марусик Т. Іларій Карбулицький – визначний буковинський педагог та громадський діяч / Тамара Марусик // Проблеми історії України: факти, судження, пошук. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2000. – №5. – С. 319-330.

⁶ Мусієнко І. В.; Фостій І. П. І. Карбулицький – науковець, педагог, громадянин і мученик / Ірина Мусієнко, Іван Фостій // Питання історії України: Збірник наукових статей. – Чернівці, 2002. – Т.5. – С. 151-159.

⁷ Снігур І. Про великого просвітителя Буковини І. Карбулицького / Іван Снігур // Час 2000. – 17 березня. – С. 12.

⁸ Справа про реєстрацію українського культурно-просвітнього товариства „Руська Бесіда” Чернівці // ДАЧО. – Ф.118. – Оп.3. – Спр. 12274. – Арк. 17.

⁹ Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / Олександр Добржанський. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 415-418 с.

¹⁰ Статут товариства „Руська школа” в Чернівцях //

Руська школа. – 1888. – Вип. 1. – С.37.

¹¹ Гарас М. Люстрована історія товариства „Українська школа” / Микола Гарас. – Чернівці, 1937. – С. 33.

¹² Марусик Т. Вказ. праця. – С. 320.

¹³ Пенішкевич Д. І. Карбулицький: Про вчителя, редактора учительської газети „Промінь” (1904-1907 рр.) / Дарія Панішкевич // Буковинське віче – 2000. – 21 червня с.3. – 7 червня. 2000. – С. 320.

¹⁴ Карбулицький І. Спомини з мого життя.

¹⁵ Карбулицький І. Що далі?!

¹⁶ Карбулицький І. Справа кандидатури народного учителя з Буковини до Ради Державної / Іларій Карбулицький // Промінь. – 1907. – Ч.1. – С. 3.

¹⁷ Карбулицький І. Що далі?!

¹⁸ Каменярі. – № 11. – 1911. – С.8.

¹⁹ Добржанський О., Старик В. Бажаємо до України! / Олександр Добржанський, Володимир Старик. – Одеса: Маяк, 2008. – С. 1130.

²⁰ Мусієнко І. В., Фостій І. П. Вказ. праця. – С. 151-159.

²¹ Боліла А. С. Вчителю, перед ім'ям твоїм... До 130-річчя від дня народження Іларія Івановича Карбулицького (1880-1961) / Аліна Боліла // Календар знаменитих та пам'ятних дат. – К.: Книжкова палата України ім. І. Франка, 2010. – №2. – С. 62.

²² Марусик Т. Вказ. праця. – С. 327.

²³ Мусієнко І. В., Фостій І. П. „Я вважав і вважаю себе невинним...” / Ірина Мусієнко, Іван Фостій // Буковина. – 1999. – 11 червня. – С. 3; 16 червня. – С. 3.

Добржанский Сергей, Флореску Людмила (Черновцы)

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯЛЬНОСТЬ ИЛАРИЯ КАРБУЛИЦКОГО

Деятельность Илария Карбулицкого в основном было на образовательном поприще. Но общественно-политическая жизнь захватила и известного педагога. Именно через политическую деятельность он пытался расширить возможности украинского образования на Буковине.

Ключевые слова: Буковина, „Украинская школа”, „Руська бесіда”, Іларій Карбулицький, общественно-политическая деятельность, партия, образование.

Serhiy Dobrgansky, Ludmila Florescu (Chernivtsi)

PUBLIC-POLITICAL ACTIVITY OF ILARIY CARBULICKYY

Ilariy Karbulickiy activity was based on the education field. But civil-political live captured genius teacher. The political activity must be change ukrainian education system on Bukovina.

Key words: Bukovina, „Ukrainian School”, „Ruska conversation”, Ilariy Karbulickiy, is public-political, party, education.

УДК: 94 (477.85) „1918/1940”

Олександр Руснак (Чернівці)

ЦЕНТРАЛЬНА ЛІКАРНЯ ЧЕРНІВЦІВ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті автор досліджує історію Центральної лікарні Чернівців у період входження краю до складу королівської Румунії. Характеризує керівний склад, зміни у структурі, матеріально-технічний стан. Висвітлює роботу окремих відділень та показує досягнення і проблеми у діяльності лікарів.

Ключові слова: Північна Буковина, медицина, Центральна лікарня, хвороби, санітарний стан.

У 1914-1918 рр. медична галузь Північної Буковини зазнала серйозної шкоди: по-перше, через бойові дії; по-друге, у зв'язку зі зміною територіальної приналежності регіону. Окреслені причини негативно вплинули практично на всі аспекти функціонування охорони здоров'я краю. Були пошкоджені приміщення, знизився рівень кваліфікації медичного персоналу, виникла катастрофічна нестача медикаментів, з'явився ряд проблем організаційного характеру тощо. Не була винятком і ситуація, що склалася у Центральній лікарні Чернівців (нині – Чернівецька обласна клінічна лікарня). Але невпинне поширення хвороб (у першу чергу, інфекційних) серед населення Північної Буковини і, до певної міри, бажання румунської влади задіяти медицину у пропагандистських цілях, змусили розпочати комплексну роботу з метою покращення медико-санітарного стану регіону. Значною мірою вона торкнулася і головного шпиталю краю, що мало певні позитивні наслідки.

Попри те, що документів і матеріалів з історії лікарні у період румунського правління збереглося порівняно небагато (головним чином лише декілька звітів, вміщених у справах фондів Державного архіву Чернівецької області та записи Генерального санітарного інспектора Буковини В. Паскала, опубліковані у вигляді невеличкої брошури¹), все ж певні моменти можна спробувати реконструювати.

Необхідність цього зумовлена, по-перше, відсутністю ґрунтовних досліджень науковців про роботу шпиталю в міжвоєнний період, по-друге, тим, що цього року лікарня відзначає свій 125-річний ювілей від часу заснування.

Після приєднання Північної Буковини до королівської Румунії і встановлення румунської адміністрації у 1918 р. шпиталь отримав назву „Центральна лікарня”². З 1931 р. – став називатися іменем румунського короля Кароля ІІІ³.

Усі зміни, що відбувалися у лікарні, проходили під безпосереднім керівництвом головних лікарів (медиків-директорів), кар'єра яких фактично розпочалася і до того, як вони очолили заклад, пройшла у різних його відділеннях. У перші роки після приєднання краю до Румунії, адміністрацію

шпиталю очолював Володимир Филипович. Після виходу на пенсію з 15 червня 1919 р. його замінив Євдокій Прокопович⁴. Пропрацювавши кілька місяців, помер 31 жовтня 1919 р. Наступником став Євзєбій Ісопеску. Після нього, з 24 серпня 1931 р. був призначений Миколай Даниїл⁵. Решта персоналу (за даними на початок 1920-х рр.) – близько 15 лікарів різних рівнів кваліфікації, 20 службовців, 145 технічних працівників⁶. Поширеною тенденцією у 1918-1940 рр. було те, що при підборі персоналу переваги надавалися лікарям румунської національності⁷.

Ключовою проблемою, пов'язаною з історією лікарні, є її структура, що зазнавала постійних змін, викликаних потребами часу і фінансовими можливостями крайової влади. Якщо у спадок від австрійського періоду дісталася сім відділень: внутрішніх хвороб, два хірургічних, очне, дермато-венеричне, інфекційне та радіологічне⁸, то наприкінці румунського правління їх вже налічувалося не менше восьми⁹. Додалося ще одне відділення внутрішніх хвороб та відділення вуха, горла і носа¹⁰, але достеменно невідомо, чи залишилось функціонувати радіологічне. Окрім цього, у складі лікарні з'явилися поліклініка¹¹, аптека, склад медикаментів¹², Інститут сказу і амбулаторії¹³. Продовжив роботу лікарняний морг¹⁴.

Якщо у 1921 р. лікарня була розрахована на 535 ліжко-місць для пацієнтів з різними недугами, то з 1935 р. додалося ще 30 ліжок для хворих на туберкульоз, у результаті чого загальна кількість місць зросла до 565¹⁵. Для порівняння: лікарні у повітах краю мали по 80-100 ліжко-місць¹⁶.

Розглянемо найважливіші структурні зміни детальніше. По закінченні війни явною була необхідність покращення надання медичної допомоги населенню краю¹⁷. Оскільки у більшості не було коштів для лікування у лікарні, а консультативної медицини не існувало¹⁸, військові лікарі започаткували надання мешканцям регіону безкоштовних медичних консультацій та роздачу ліків, яких не вистачало навіть у приватних аптеках. Згодом, щоб підняти рівень медичних послуг, командування 8-ї дивізії запропонувало відновити окрему поліклініку. 12 січня 1919 р. пропозиція була прийнята адміністрацією Буковини, і у старому приміщенні поліклініки почалися відновлювальні роботи. 8-а дивізія витратила на них 75 тис. леїв, а ще на 25 тис. закупила обладнання¹⁹. 7 липня 1919 р. поліклініка запрацювала²⁰, і після дозволу королеви Марії почала називатися її іменем. Засновником поліклініки можна вважати військового лікаря – полковника Гафенку²¹.

Зазначимо, що окрім основної мети – надання лікарської допомоги – при відновленні роботи поліклініки нова влада керувалася бажанням проведення румунської національної пропаганди. Тож допоки вона була під військовою адміністрацією, її відвідали королівські особи: король Фердинанд І, принцеса Єлизавета і принц Кароль, які залишилися задоволеними.

До 1 лютого 1921 р. управління і утримання поліклініки відало військово-медицинське міністерство. Але його наказом №23983 від 1 січня 1921 р. разом із цивільним персоналом та майном вона передавалася під опіку Генеральної санітарної дирекції, яка, у свою чергу, доручила керівництво Санітарному інспекторату Буковини, а той – Центральній лікарні Чернівців включити поліклініку до свого складу²².

Тоді вона мала 7 відділень (напрямків): хірургічне, внутрішніх хвороб, дитяче, очних хвороб, вуха, горла і носа, дерматологічне й стоматологічне²³. З часу переходу поліклініки у підпорядкування Центральної лікарні відділ стоматології було розформовано. У 1920-х рр. у поліклініці працювало 6 лікарів, 1 секретар, 8 санітарів і 2 техпрацівника²⁴. Але незважаючи на серйозну опіку з боку влади, станом на 1921 р. поліклініці не вистачало власного персоналу, необхідно було залучити ще хоча б 3 лікарів²⁵.

Головний корпус поліклініки складався з 2 поверхів. Перший поверх – 10 кімнат і лазня, другий – 11 кімнат. Під час управління військовою адміністрацією на кожне відділення виділялося по 2 кімнати (одна для очікування і друга для консультування), 2 кімнати були призначені для магазинів і канцелярії, решта 5 – зайняті персоналом. Згодом поліклініка функціонувала у 5 кімнатах нижнього поверху, а в інших 5 кімнатах²⁶ – Інституту сказу.

Від головного корпусу поліклініки вів коридор до невеликого приміщення з 2 кімнат, де проживали учні школи санітарних агентів. На подвір'ї розташовувався магазин і дерев'яна стайня.

Кожна кімната для консультацій була обладнана письмовим і звичайним столом, дерев'яним кріслом, 2 стільцями, лавкою і настінною вішалкою. На вікнах були карнизи. У хірургії був ще стіл для перев'язок та шафа для медикаментів. У відділенні внутрішніх хвороб додатково стояло ліжко, чого не було у інших відділеннях поліклініки, оскільки хворих не госпіталізували.

Стан приміщення поліклініки загалом був добрий²⁷. У липні 1921 р. залишалось встановити кілька шибок у вікна, відновити лазню і дах стайні. Обладнання було задовільним (як на той час). Медикаментів у поліклініці не тримали: усі перебували у лікарняній аптеці.

У магазині поліклініки були лише перев'язувальні матеріали, подаровані американським Червоним Хрестом у 1919 р. Вони використовувалися щоденно, і їх мало би вистачити до середини 1922 р. Також у магазині були хірургічні інструменти, постільна білизна та інші лікарняні принадлежности²⁸.

У травні 1920 р. лікар Д. Георгіан заснував Інститут сказу²⁹, який підпорядковувався Х. Раубічеку³⁰. Він відіграв важливу роль у системі медико-санітарного забезпечення краю. А вже відомо, що від моменту утворення до середини 1921 р. тут проходили лікування близько 500 пацієнтів³¹. А у середині 1930-х рр. у зв'язку із збільшенням кількості випадків виявлення громадян, покусаних тваринами-носіями сказу, сюди на обстеження на-

правляли пацієнтів навіть з Хотинського повіту. Причому префектури зобов'язувалися забезпечити виплату 100-300 леїв за квитки для поїздки в Інститут³². Інколи на обстеження та лікування громадян, покусаних тваринами, гроші виділяв Зоотехнічний інспекторат Міністерства сільського господарства³³.

Спочатку Інститут сказу функціонував при інфекційному відділенні Центральної лікарні, потім був переведений у приміщення поліклініки „Королева Марія”³⁴. З часом через нестачу місця у поліклініці інститут опинився у приміщенні психіатричної лікарні³⁴. На жаль, окрім цих відомостей, нема жодних даних стосовно зміни підпорядкування Інституту сказу з того моменту, як він переїхав з будівлі поліклініки³⁵.

Того ж року при Центральній лікарні створено аптеку і склад медикаментів для медичних закладів Буковини³⁶. Ліки і перев'язувальні матеріали потрапляли сюди здебільшого з Центрального складу медикаментів у Бухаресті. Лише окремі з них, наприклад, спирт купувалися на місцевому базарі³⁷. Зі складу через замовлення вони потрапляли у відділення Центральної лікарні чи інші медичні заклади краю, але належного контролю за їх використанням тоді не існувало³⁸.

Паралельно до цього при Центральній лікарні у 1920 р. відкрилося відділення вуха, горла і носа³⁹. У 1921 р. відкрито друге відділення внутрішніх хвороб при першому хірургічному відділенні. У 1930 р. відновило роботу радіологічне відділення, отримавши найсучасніший на той момент рентген-апарат за 5 млн. леїв⁴⁰. Але відсутність відділення у переліку станом на середину-кінець 1930-х рр.⁴¹ наштотує на думку, що воно або знову перестало функціонувати, або просто втратило статус окремого відділення⁴².

У 1919 р. у Центральній лікарні відкрито амбулаторію при відділенні вуха, горла і носа, у 1920 р. – амбулаторію внутрішніх хвороб, у 1931 р. – стоматологічну амбулаторію, 1933 р. – амбулаторію венеричних хвороб⁴³.

При Центральній лікарні станом на 1921 р. планувалося створення Інституту хімії, що мав проводити аналізи продуктів харчування і напоїв⁴⁴. Проте його доля невідома, лише поява додаткових матеріалів може пролити світло на цю проблему.

На початку досліджуваного періоду відділення лікарні розташовувалися у шести корпусах. Перший корпус – центральний, утворював фасад лікарні. На першому поверсі було друге хірургічне відділення, а перше хірургічне відділення, навпаки, займало другий поверх. Відділення внутрішніх хвороб розміщувалося на третьому поверсі. У підвалі були котельня та приміщення для технічного персоналу.

Через коридори перший корпус з'єднувався з будівлею, де були їдальня, пральня, парові котли для кухні і пральні, магазини продовольчих та промислових товарів, житлові приміщення для технічного персоналу, майстерня по металу, місце для рубання дров, а також підвали. Цими ж коридорами

можна було потрапити у двоповерхову будівлю дермато-венеричного відділення. Далі, з кулуара справа вів коридор до триповерхової будівлі, у якій було бюро прийому хворих, лазні, адміністрація, аптека, а також помешкання персоналу лікарні. Позаду приміщення дермато-венеричного відділення – нова будівля з очним та ЛОР-відділеннями⁴⁵. Праворуч – павільйон інфекційних хвороб. Він складався з підвалу і двох поверхів.

Всі будівлі мали центральне опалення з усім необхідним устаткуванням у підвалі кожної будівлі. У 1921 р. їх стан був задовільний.

Корпусний фонд Центральної лікарні включав також приміщення їдальні, яка мала двадцять працівників. Серед них: комірник, завідуючий господарством, пекар, чотири кухарі, м'ясник і дванадцять служниць. Для приготування їжі використовувалося одинадцять великих і три малих котли, дві великі плити, велика піч для випікання хліба і менша – для печива, дві шафи з підігрівом для зберігання їжі теплою. Їдальня і пекарня працювали для хворих Центральної та дитячої лікарні, пологового будинку, лікарів, службовців Центральної лікарні та учениць акушерської школи. З 1 липня 1920 р. до 1 липня 1921 р. було приготовано 285 тис. 430 порцій їжі, тобто 782 порції на день і спечено 109 тис. 179 хлібин масою 1 кг⁴⁶. Кожне відділення щодня подавало адміністрації лікарні замовлення на необхідне харчування для хворих⁴⁷.

Для сприяння у реалізації своїх функцій лікарня мала також пральню з доглядачем і 13 пральнями. В наявності було 5 пральних машин, які приводилися у дію локомотивом лікарні. Вода нагрівалася у парових котлах. Також були дерев'яні ванни для прання. Випрані речі вивішувалися у спеціальних сушарках з підігрівом, потім прасувалися праскою, що приводилася в дію локомотивом. За рік пралося 45 тис. одиниць речей⁴⁸.

Діяла також кравецька майстерня для ремонту білизни. Її штат був невеликий – доглядач і 4 кравчині. За рік ремонтувалося приблизно 7 тис. одиниць лікарняної білизни.

Служба парової котельні складалася з одного машиніста, слюсаря, кочегара і прибиральника. Тут був великий котел і два менших, які нагрівалися альтернативно. На котлах готували їжу, нагрівали воду для бані та стерилізації пов'язок. Також котли приводили в дію локомотив пральної машини і циркулярної пилки для дров. Окрім виконання прямих обов'язків, персонал котельні виконував також і ремонт її устаткування, водогону та каналізації.

Існувала окрема служба опалювання приміщень, яка налічувала 5 кочегарів і 3 помічників. Обігрів корпусів відбувався за допомогою батареї, що нагрівалися паровими котлами низького тиску. Всього було 8 котлів. Палили буковими дровами. У літній час кочегарів залучали до різних робіт, у тому числі й будівельних.

Найменшою структурною одиницею лікарні була служба городництва, до якої належав 1 працівник. У міру необхідності залучалися поденні

робітники, а також хворі, що могли виконувати сільськогосподарські роботи. Город мав 4 гектари. На ньому вирощували здебільшого капусту, цибулю, часник та інші овочі, необхідні для кухні, окрім того там росли яблуні і груші. Вартість продукції щорічно сягала 40 тис. леїв.

На початку 1920-х рр. лікарня мала свій транспорт: 1 однокінну та 1 двокінну бричку, віз на двох волів, які використовувалися для похоронних потреб, вивезення сміття, доставки дров, обробітку земель тощо.

У лікарні був столяр, який мав одного помічника. Вони виготовляли труни й виконували інші столярні роботи. Для ремонту бричок, підковування коней та волів, а також інших ковальських робіт був коваль⁴⁹.

На харчових відходах, недоїдках з їдальні, залишках городини центральна лікарня утримувала 80 свиней. М'ясо і жири тварин використовувалися лише для лікарняних потреб. При цьому на свинарник держава не виділяла жодних коштів⁵⁰.

Два корпуси Центрального шпиталю слугували як житлове приміщення для лікарів і службовців закладу⁵¹.

Перша світова війна серйозно вплинула на стан Центральної лікарні. Загалом, як відзначив генеральний санітарний інспектор Буковини В. Паскал, на початку 20-х рр. ХХ ст. вона перебувала у важкому стані. Умеблювання старе, малопритатне для використання. Операційна погано забезпечена інструментами⁵². Персонал адміністрації займав більше приміщень для проживання аніж відводилося для пацієнтів⁵³, через що не було куди ізолювати інфекційних хворих⁵⁴. За наказом генерального санітарного інспектора більшість персоналу лікарні протягом шести місяців перевели в інші приміщення, що дало змогу використовувати корпусний фонд за прямим призначенням⁵⁵. З організаційних проблем варто згадати і той факт, що ні в одному відділенні лікарні не було журналу вхідної і вихідної кореспонденції і архіву з документацією⁵⁶.

Лікарня не мала налагодженої служби з консультування і прийому хворих. Прийом пацієнтів здійснювався черговими лікарями, що мали нижчий кваліфікаційний рівень. Їх налічувалося 3-4 чоловіка, але зміни чергувалися таким чином, що постійно на весь шпиталь залишався лише один. До того ж вони не надавали консультацій. Не було встановлено фіксованого часу для прийому хворих, їх приймали будь-коли. Це була одна з причин того, що багато пацієнтів при надходженні не одержували належної допомоги і навіть не проходили обробку від паразитів, лікарняна лазня працювала не всі дні.

Тому на початку 1920-х рр. вкрай гостро стояла проблема створення служби консультації, прийому і розподілення хворих по відділеннях, яка б працювала щодня з 8 до 12 год. (за графіком роботи усіх лікарів і служб лікарні). А для надання невідкладної допомоги хворі й надалі би приймалися у будь-який час дня і ночі черговими лікарями⁵⁷. Оскільки у приміщенні поліклініки не всі кімнати

використовувалися за призначенням і вона працювала швидше для показу, виникла думка об'єднати роботу поліклініки і службу прийому⁵⁸.

Після Першої світової війни пошкоджень зазнали будівлі шпиталю. Їх не могли відремонтувати одразу⁵⁹. Лише 1919 р. почалося придбання необхідних матеріалів для відновлювальних робіт, що тривали протягом 1920-1921 рр. За цей час найбільш необхідні роботи були виконані⁶⁰.

Через високу зношеність каналізація, водогін, котли потребували багато зусиль для утримання, тому їм теж потрібна була заміна⁶¹. У 1930 р. поміняли котли лазні у головному корпусі, встановлено водопровід з холодною і гарячою водою у всі лікарняні палати, поставили умивальники і дзеркала. Всі роботи вартували 6 млн. леїв⁶². Протягом 1931-1935 рр. всередині повністю відремонтовані всі відділення лікарні⁶³.

Через високі ціни було складно придбати нову білизну та посуд. Аналогічна ситуація спостерігалася і з хірургічними інструментами та рентген-апаратами⁶⁴.

Все це негативно відображалось на рівні і обсягах надання медичної допомоги мешканцям міста і краю. Головною ж перепоною на шляху до лікування була висока плата за перебування у лікарні. Усі пацієнти були поділені на 3 класи. Вартість ліжко-місця на добу становила 75 леїв для I класу, 50 для – II класу і 25 – для III. При тому, що доходи більшості населення навіть наприкінці 1930-х рр. на день ледве сягали суми від 30 до 40 леїв, а діти взагалі отримували від 20 до 30 леїв⁶⁵. Якщо ж порівняти вартість лікування із цінами на основні продукти харчування, то обмеженість доступу до медичних послуг ще більше вражає. Так, за курку треба було платити від 40 до 60 леїв, за 1 л сметани – 30 леїв, за 1 кг бринзи – 40 леїв, за 1 л молока – 5 леїв, за 1 кг кукурудзи або пшениці – 4 лея, а яйце коштувало – 1,5 лея⁶⁶.

За відомостями на отримання заробітної платні у лікарні за 1923 р., доходи персоналу не були високими: найбільше отримував головний лікар – понад 3000 леїв, найнижча ж платня складала близько 1000 леїв⁶⁷. Щоправда, у 1930-х рр. у медика-директора зарплата виросла приблизно у 4 рази, порівняно із початком 1920-х рр.⁶⁸ Такий стан справ залишався без змін до 1940 р.⁶⁹

Поліпшення стану справ відбувалося повільно, поступово. Були вжиті заходи для покращення санітарного стану окремих відділень. Докладено зусиль, аби зменшити ризик зараження інфекціями пацієнтів лікарні один від одного. Для цього запроваджено персональну відповідальність кожного завідувача відділення за прийом необроблених від паразитів хворих. Приймальна служба мала суворо слідкувати за проведенням депаразитації пацієнтів. Започатковано постійну роботу лазні та машини для дезінфекції одягу. Хворим було суворо заборонено користуватися домашньою постільною білизною, дозволялася виключно лікарняна⁷⁰.

Поетапно, долаючи складну ситуацію зі станом

матеріальної частини та вирішуючи проблеми організаційного характеру, колектив відділень Центральної лікарні продовжував надавати медичну допомогу населенню регіону.

Станом на 1921 р. перше хірургічне відділення після відставки лікаря Джіану, очолив І. Думітреску. Він працював сам без помічника у приміщенні, де був необхідний ремонт. Стіни хоч і пофарбовані олійною фарбою, але були в незадовільному стані. Меблі теж погано збережені, здебільшого старі і не відповідали потребам хірургічного відділення. Ліжка не пристосовані для проведення належних процедур хворим. Відділення мало операційну, перев'язочну, рентген-апарат. Тут були 2 великі палати, що могли вмістити по 20-25 хворих і декілька менших. Палати для пацієнтів хірургічного відділення не відповідали вимогам, певні категорії хворих (гнійні і негнійні) неможливо було ізолювати⁷¹.

У першому хірургічному відділенні навіть не було обладнання для стерилізації інструментів, а умивальники не пристосовані для його роботи. Відсутній нормальний операційний стіл і столи для інструментів. Відділення мало рентген-кабінет, але ще з-перед війни він не функціонував.

Перев'язочна першого хірургічного відділення була одна для гнійних і негнійних хворих. Її стан теж залишав бажати кращого: один старий не-презентабельний умивальник з холодною водою, у куті – брудна кухонна плита, з меблів – стіл і 2 дерев'яні лави.

За період з 1 січня до 1 серпня 1921 р. у відділенні побувало 538 хворих. З них 3 – I класу, 12 – II, 523 – III. Виліковано 470, 26 – померли, 42 продовжували лікуватися. На жаль, реєстру операцій не велося. Тож важко охарактеризувати види хірургічних втручань. Така статистика не дає можливості зробити глибокі висновки.

Багато проблем відділення можна було вирішити шляхом його переведення у приміщення очного відділення. Тим паче, що кімнати хірургії були більше пристосовані для потреб очного відділення, а розташування приміщень очного сприяло кращому розміщенню та ізоляції різних категорій хворих хірургічного відділення⁷². Значно раціональніше на той момент виглядало перенесення очного відділення у приміщення поліклініки, а у тогочасному приміщенні першого хірургічного відділення доцільно було розташувати відділення внутрішніх хвороб, для чого необхідно просто навести порядок⁷³. У 1921 р. такі перестановки відбулися. Перше хірургічне перейшло у приміщення очного, яке отримало нові кімнати⁷⁴.

Друге хірургічне відділення очолював лікар В. Филипович, доктор медицини Віденського університету, його асистенти – лікарі Т. Бурачинський і Т. Гнідей. Хоч це відділення на початку 1920-х рр. було у кращому стані, але стерилізація інструментів відбувалася не на належному рівні. Обладнання фірми „Schiemmelbusch” давало не дуже добрі результати і потрібно було тримати їх в

апараті довгий час. Миття рук робилося звичайною холодною водопровідною водою. Як і у першому хірургічному відділенні тут був рентген-апарат, але повністю розладнений, без багатьох деталей.

У відділенні були реєстри інвентарю, операційних інструментів. Вівся облік операцій. З 1 січня до 1 серпня 1921 р. проведено 171 лапаротомію, 37 різних гриж, 24 апендектомії тощо, всього ж 372 операції. З них 67 при туберкульозі кісток⁷⁵.

Відділення внутрішніх хвороб на 90 ліжок займало 3 поверх центрального корпусу, маючи у своєму розпорядженні приблизно такі ж площі, як і два хірургічних відділення з першого і другого поверхів. Очолював його лікар І. Пігікару, який мав ранг головного лікаря відділення другого класу, випускник факультету медицини Віденського університету. Працював у лікарні з 1911 р. Його асистент – лікар Мораряну – випускник факультету медицини Бухарестського університету⁷⁶. Це єдине відділення шпиталю, що мало у той час санітарного агента. У відділенні також була лабораторія, яка вимагала доукомплектування⁷⁷.

З 1 січня до 1 серпня 1921 р. у відділенні доглядалося 25 хворих II класу і 571 – III класу. Відомо, що з усіх хворих більшість вилікувана, а померло 67. Варто відзначити, що за окреслений період відділення надавало допомогу 39 хворим на сифіліс і 116 на туберкульоз⁷⁸.

Відділення дерматології і сифілісу могло прийняти 160 хворих. Його очолював Є. Ісопеску, який водночас був головним лікарем Центральної лікарні. Випускник медичного факультету Віденського університету працював у лікарні безперервно з 1899 р., пройшов всі етапи кар'єрного росту і 1919 р. обійняв посаду головного лікаря. Відділення мало ще 3 лікарів: А. Піотровського, Я. Купферберга, Ф. Гіттельмахер-Віленко.

З 1 січня до 1 серпня 1921 р. лікувалися 8 чол. – II і 884 – III класу, з них померло 6 чол., 69 – продовжувало лікуватися, решта – виписані зі шпиталю. Станом на 1 серпня 1921 р. 91 ліжко-місце⁷⁹ було вільне, у зв'язку з чим генеральний санітарний інспектор краю зробив висновок, що лікарі не мали достатньої роботи.

Відділенням вуха, горла, носа з 1919 р. керував лікар Д. Нігулеску, який закінчив медичний факультет у Бухаресті. Він був єдиним на все відділення. Тут могли госпіталізувати до 20 хворих. За перші 7 місяців 1921 р. у ньому пройшли лікування 113 пацієнтів, з яких вилікувалось 107, 4 – померли і 16 продовжували перебувати у відділенні.

Відділення очних хвороб з 1919 р. очолював військовий лікар полковник П. Букур, що водночас був керівником очного санітарного пункту IV армійського корпусу у Чернівцях. З 1919 р. його асистентом була В. Мандичевська, яка протягом 6 місяців проходила у Відні перекваліфікацію з очних хвороб. За перших 7 місяців 1921 р. у відділенні пройшли лікування 263 пацієнта, а 22 залишилось на лікуванні.

Інфекційне відділення займало окрему дво-

поверхову будівлю з підвалом. Могло прийняти до 100 хворих⁸⁰. Приміщення 1 і 2 поверхів поділялося на 8 секцій (кожна з окремим входом) з 2-3 кімнат. Незважаючи на те, що це було інфекційне відділення і тут мав бути зразковий санітарний стан, все ж після Першої світової війни картина була прямо протилежною: меблі повні блощиць та бліх, належної дезінфекції пацієнтів не робилося. Через недостатню кваліфікованість лікарів (яких слід було замінити) при надходженні у лікарню всіх хворих із температурою відправляли до інфекційного відділення. Сюди також привозили і престарілих, для яких на той момент не існувало спеціального притулку⁸¹.

За вказівкою генерального санітарного інспектора у 1921 р. було перебілено приміщення, у частині підвалу зроблено місце для депаразитації з місцем для роздягання, стрижки, лазні, з кімнатою для одягання, очистки одягу. Привезена нова піч для дезінфекції. Утворена спеціальна служба для сортування хворих: виділені окремі приміщення для чоловіків і жінок по 4-5 місць, де хворих протягом 24-48 год. додатково обстежували для уточнення діагнозу і вибору місця подальшого лікування. Навколо будівлі відділення побудовано огорожу, аби відвідувачі не могли туди потрапити випадково.

З 1 січня до 1 серпня 1921 р. тут пройшли лікування 1119 хворих. 948 вилікували, 117 померли і 54 продовжували лікування. Очолював інфекційне відділення лікар І. Стеєрман, що працював з 1906 р., його асистентом був І. Бружа.

У своєму підпорядкуванні Центральна лікарня мала також морг. Його призначення було проводити розтин всім померлим Центрального шпиталю, дитячої та психіатричної лікарні. Окрім того, тут проводилися хімічні, бактеріологічні, серологічні аналізи тощо. Персонал моргу складався з 1 лікаря Х. Раубічека, якого відзначали як дуже знаючого спеціаліста, що мав наукові праці у закордонних виданнях: „Внесок у патологічну анатомію та загальну патологію”⁸² і „Дані про загальну патологію та патологічну анатомію людини і тварини”⁸³.

Отже, незважаючи на серйозні труднощі у функціонуванні системи охорони здоров'я Північної Буковини у період після Першої світової війни, головний шпиталь краю продовжував роботу. Завдяки зусиллям персоналу та фінансуванню від влади вдалося відновити роботу усіх відділень і створити нові структурні одиниці у складі лікарні. Поряд із цим залишилися вже „хронічні” проблеми, які були характерні для усіх медичних закладів краю: нестача висококваліфікованих лікарів, утруднений доступ для більшості населення до медичних послуг через їх високу вартість.

¹ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921 / V. Pascal. – București: Cultura, 1921. – 61 p.

² ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 670. – Арк. 4.

³ Піддубний І. Місто у міжвоєнний період // Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої

писемної згадки про місто) / [Ботушанський В. М., Біленкова С. В., Добржанський О. В. та ін.]; за заг. ред. В. М. Ботушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 194.

- ⁴ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 670. – Арк. 4.
⁵ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 670. – Арк. 4 зв.
⁶ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 10.
⁷ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 31.
⁸ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 670. – Арк. 4 зв.
⁹ Піддубний І. Місто у міжвоєнний період. – С. 194.
¹⁰ Loghin C. Cernăuții / C. Loghin. – Cernăuți: Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1936. – P. 107.
¹¹ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 15.
¹² ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 9.
¹³ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 670. – Арк. 4 зв.
¹⁴ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 330-31.
¹⁵ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 670. – Арк. 5.
¹⁶ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 33. – Арк. 1.
¹⁷ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 14.
¹⁸ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 32.
¹⁹ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 14.
²⁰ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 14.
²¹ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 32.
²² ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 14 зв.
²³ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 14.
²⁴ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 15.
²⁵ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 32.
²⁶ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 14 зв.
²⁷ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 15.
²⁸ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 15 зв.
²⁹ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 31.
³⁰ Ibidem. – P. 31.
³¹ Ibidem. – P. 31.
³² ДАЧО. – Ф. 19. – Оп. 1. – Спр. 48. – Арк. 2.
³³ ДАЧО. – Ф. 19. – Оп. 2. – Спр. 70. – Арк. 549.
³⁴ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 31.
³⁵ Ibidem. – P. 19.
³⁶ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 9.
³⁷ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 10 зв.
³⁸ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 22.
³⁹ Ibidem. – P. 19.
⁴⁰ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 670. – Арк. 4 зв.
⁴¹ Піддубний І. Місто у міжвоєнний період. – С. 194; Loghin C. Cernăuții. – P. 107.
⁴² Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 31.
⁴³ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 670. – Арк. 4 зв.
⁴⁴ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 31.
⁴⁵ Ibidem. – P. 19.
⁴⁶ Ibidem. – P. 20.
⁴⁷ Ibidem. – P. 22.
⁴⁸ Ibidem. – P. 20.
⁴⁹ Ibidem. – P. 21.
⁵⁰ Ibidem. – P. 22.
⁵¹ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 9 зв.
⁵² Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în

- anul 1921. – P. 23.
⁵³ ДАЧО. – Ф. 13. – Оп. 2. – Спр. 228. – Арк. 2.
⁵⁴ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 13.
⁵⁵ Ibidem. – P. 14.
⁵⁶ Ibidem. – P. 23.
⁵⁷ Ibidem. – P. 22.
⁵⁸ Ibidem. – P. 23.
⁵⁹ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 10.
⁶⁰ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 10 зв.
⁶¹ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 10 зв.
⁶² ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 670. – Арк. 4 зв.
⁶³ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 670. – Арк. 8.
⁶⁴ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 2. – Спр. 20. – Арк. 10 зв.
⁶⁵ ДАЧО. – Ф. 854. – Оп. 1. – Спр. 578. – Арк. 3, 8, 9.
⁶⁶ ДАЧО. – Ф. 854. – Оп. 1. – Спр. 578. – Арк. 3.
⁶⁷ ДАЧО. – Ф. 289. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 2.
⁶⁸ ДАЧО. – Ф. 289. – Оп. 1. – Спр. 93. – Арк. 7.
⁶⁹ ДАЧО. – Ф. 289. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 2.
⁷⁰ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 27.
⁷¹ Ibidem. – P. 23.
⁷² Ibidem. – P. 24.
⁷³ Ibidem. – P. 25.
⁷⁴ ДАЧО. – Ф. 286. – Оп. 1. – Спр. 670. – Арк. 4 зв.
⁷⁵ Pascal V. Situația serviciului sanitar al Bucovinei în anul 1921. – P. 25.
⁷⁶ Ibidem. – P. 26.
⁷⁷ Ibidem. – P. 27.
⁷⁸ Ibidem. – P. 26.
⁷⁹ Ibidem. – P. 27.
⁸⁰ Ibidem. – P. 28.
⁸¹ Ibidem. – P. 29.
⁸² Ibidem. – P. 30.
⁸³ Ibidem. – P. 31.

*Александр Руснак
(Черновцы)*

ЦЕНТРАЛЬНАЯ БОЛЬНИЦА ГОРОДА ЧЕРНОВЦЫ В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД

В статье автор исследует историю Центральной больницы города Черновцы в период вхождения края в состав королевской Румынии. Характеризует руководящий состав, изменения в структуре, материально-техническое состояние. Рассматривает работу отделений, показывает достижения и проблемы в деятельности врачей.

Ключевые слова: Северная Буковина, медицина, Центральная больница, болезни, санитарное состояние.

*Oleksandr Rusnak
(Chernivtsi)*

CHERNIVTSI CENTRAL HOSPITAL IN INTERWAR PERIOD

The article highlights the history of Chernivtsi Central hospital in the period of entry to the amalgamation with regal Romania. The author characterizes its leading staff, changes in structure, materially-technical condition. He depicts the work of some departments and shows achievements and problems in the activity of physicians.

Key words: Northern Bukovina, medicine, Central hospital, diseases, sanitary condition.

УДК: 94 (477.8) „19”:364

*Лілія Дробіна
(Чернівці)*

МЕРЕЖА ПОВОЄННИХ ЛІКУВАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ІНВАЛІДІВ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

В статті мова йде про формування госпіталів, пристосування цивільних лікувальних закладів для надання медичної допомоги інвалідам війни. Сформована мережа лікувальних закладів носила консультаційний та реабілітаційний характер. Порушено питання про незадовільні умови проживання та харчування в цих закладах.

Ключові слова: інвалід, протезно-ортопедичний госпіталь, лікарсько-відбіркові комісії, ЛТЕК, протезна майстерня, фізіотерапія, трудова терапія, охорона здоров'я.

З перших днів звільнення Чернівецької області в 1944 р. перед медичними працівниками краю постало завдання формування радянської системи охорони здоров'я. Досить значне місце в цій лікарській роботі займало лікування саме інвалідів Великої Вітчизняної війни. І, хоча західно-українське населення було втягнуте у вир бойових дій з початком Другої світової війни у 1939 р., але статус „інвалід війни” почали отримувати лише з початком саме Великої Вітчизняної війни у 1941 р.

Перетворення, які відбувалися у західних областях України в 40-х рр. ХХ ст., мали метою уніфікувати життя регіону з іншими територіями СРСР. Складовою загальноекономічної політики держави ставала і охорона здоров'я. Від радянських істориків вимагалось беззастережно визнавати прогресивність усіх перетворень і тривалий час офіційною радянською історіографією все подавалось тільки з позитивної сторони, спостерігалось переключення фактів. Процес становлення системи охорони здоров'я відображався як у працях істориків¹, юристів², так і медиків³, з приділенням в основному уваги підвищенню рівня санітарної культури, зниженню захворюваності і смертності сільського населення шляхом організації систематичної боротьби з інфекційними, соціальними і побутовими хворобами, а проблема лікарської допомоги інвалідам розглядалась побіжно⁴. Тільки 90-ті роки ХХ ст. принесли зміни в погляді на „позитивні зрушення” радянської системи охорони здоров'я⁵. До цієї теми почали активно звертатись із появою інтересу до питань соціального захисту інвалідів і проведенням нової пенсійної реформи⁶. Метою статті є показати формування мережі лікувальних закладів в системі охорони здоров'я інвалідів як з реабілітаційними функціями, так і консультаційними.

Інваліди, отримавши обмеження життєдіяльності в результаті перебування на фронтах, вимагали дбайливого до себе ставлення. Особлива

увага приділялась в допомозі пристосування їх до мирного життя, що зводилося передусім до лікування. Медичне обслуговування здійснювалося системою спеціальних госпіталів і поліклінік, а також цивільними лікувальними закладами. Органи охорони здоров'я Чернівецької обл. намагались вести облік кількості інвалідів, яким необхідне лікування. Так, по області в 1945 р. з облікованих 7293 інвалідів потребували стаціонарного, поліклінічного і санаторно-курортного лікування 4539 чол., по м.Чернівці їх нараховувалось 1099 чол.⁷ Проте і в 1946 р. в усіх міських і районних лікарнях Чернівецької обл. перебувало на лікуванні лише 935 чол. із 4964 інвалідів війни⁸. Якщо співставити кількість щорічних лікувань із загальною кількістю, то потрібно було потратити більше 5 років на їх відновлення. Більшість потребуючих за характером інвалідності мали пошкодження верхніх або нижніх кінцівок, тому згідно з постановою РНК СРСР в Чернівецькій обл. в 1945 р. для стаціонарного лікування інвалідів війни були організовані два госпіталі (протезно-ортопедичний і загальнохірургічний) та поліклініка⁹, хоча існував і гарнізонний госпіталь, але він використовувався лише для потреб діючої військової частини.

Протезно-ортопедичний госпіталь, або лікарня відновлювальної хірургії, знаходився в м.Чернівці в приміщенні міської поліклініки і вміщав 50 ліжок при плані 100. З 1945 р. тут лікувалось в середньому по 20-25 чол. щомісячно¹⁰. Головним консультантом був зав.кафедрою госпітальної хірургії Чернівецького медінституту, заслужений діяч науки, проф. Мангейм, який двічі на тиждень проводив огляд хворих і консультацію. Застосовувалися нові для того часу методи діагностики, масаж і водянні ванни, адже вважалося складною робота долікування тих, що лікувались 3-4 роки. Недостатність кваліфікованих лікарів у поліклініках і амбулаторіях, особливо хірургів, ортопедів відображалось на лікуванні. При госпіталі була і поліклініка з 3 кабінетів: хірургічний, терапевтичний і зуболікарський, звідки при необхідності хворі зразу направлялись на стаціонарне лікування.

Протезна майстерня через відсутність приміщення перебувала на території обласної лікарні. Всього протезною майстернею за 1946 р. було виконано 102 протези, хоча кількість потребуючих становила 521 чол. При поганому забезпеченні металевими напівфабрикатами, шкіртоварами, обладнанням й інструментами середній термін виготовлення протеза становив 3-4 місяці, крім того і якість бажала бути кращою. Тому ця майстерня не могла забезпечити всіх потребуючих¹¹.

Уже в жовтні 1946 р. згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я УРСР госпіталь реорганізовано і перейменовано в психоневрологічний на 100 ліжок, з яких 70 психіатричні і 30 нейрохірургічні. Постійним його консультантом став зав.кафедрою психіатрії місцевого медінституту проф. Титаренко і невропатолог доц. Еренкранц. Таким чином, госпіталь був переведений з будівлі